

Kütüphaneler İçin Preservasyon ve IFLA PAC Core Programı

Ali Berberoğlu

Dünya kütüphanelerindeki preservasyon konulu çalışmalarda alınan mesafenin yeterli görülmemesi üzerine merkezi bir faaliyet programının gerçekleştirilme ihtiyacının gündeme gelişi yeni bir olaydır. Bu gereksinim ilk defa 1984'te IFLA'nın Nairobi'deki toplantısında ortaya konulmuştur. Konunun resmen gündeme gelişi ise kuruluşun Nisan 1986'daki Viyana toplantısındadır.

IFLA PAC Core Programı olarak tasarlanan çalışma:

- Gelecekte materyalin korunması için gerekli enformasyonu sağlamayı,
- Kütüphane materyalindeki fiziki ve kimyasal bozulmanın nedenlerini araştırarak bu konuda yapılan çalışmaları güçlendirmeyi,
- Kütüphane materyalinin bütün formlarının mümkün olan uzun sürede korunmasının gerçekleştirilmesini, hedef olarak kabul etmiştir.

Yukarıdaki hedeflere ulaşmakta aşağıdaki faaliyet tipleri araç olarak kullanılıyor:

- Kütüphane yöneticilerinin, görevlilerinin ve kütüphane kullancısının preservasyon konusunda bilincinin artırılması,
- Preservasyon hakkında pratik ve teorik konularda kütüphane yönetiminin ve görevlilerinin eğitilmesi,
- Profesyonel teknisyen ve konservatorların uygulamalarının kolaylaştırılması ve cesaretlendirilmesi,
- Kütüphane materyalindeki bozulma nedenleri üstüne araştırmaları ve önleme konusundaki ilmi ve teknolojik uygulamaları, milli ve milletlerarası standartların geliştirilmesi açısından cesaretlendirmek.

PAC'ın plânlama, koordinasyon ve yönetim faaliyetleri için Library of Congress merkez alınmış ve bu örnek göz önünde bulundurularak bölge merkezleri teşkil edilmiştir. PAC bölge merkezleri:

- Kendi programlarını dışarıya taşıyacak,
- Bölgelerinde PAC programının faaliyetlerini temsil edeceklerdir.

IFLA PAC'ın 1987-1991 yılları arasındaki faaliyeti ise dört konuda merkezileşmiştir:

1. Dünya çapında preservasyon haberlerini artırmak,
2. Eğitim programlarını geliştirmek,
3. Teknisyenlerin uygulamaları ve eğitimleri için ortam hazırlamak ve geliştirmek,
4. International Preservasyon News'i yayınlamak.

PAC ayrıca mikrofilm preservasyon faaliyetlerine önderlik yapacaktır.

IFLA PAC Bölge Merkezi durumundaki kuruluşlar (Ülke, şehir, kurulduğu yıl) aşağıda gösterilmiştir:

- Fransa, Sablé (1981)
- Almanya, Leipzig (1986)
- Venezuela, Karakas (1988)
- Japonya, Tokyo (1989)
- Avusturalya, Canberra (1989).

PAC bölge merkezlerinde ana üç birim kesinlikle bulunuyor. Bunlar:

1. Mikrografi(Mikrofilm),
2. Kimyasal işlemler ile ilgili atölyeler (Deacidification),
3. Restorasyon.

Yukarıdaki ana birimlere bağlı değişik atölye ve çalışma bürolarının görüldüğü bu bölgesel merkezlerin ayrıntılı görevleri aşağıda gösterilmiştir:

- Bölgesindeki kütüphanelerdeki preservasyon faaliyetlerine öncülük etmek,
- Preservasyon konulu enformasyona ortam hazırlamak,
- Konservator ve restoratorların eğitimlerini gerçekleştirmek,
- Preservasyon standartlarını uygulamak,
- Preservasyon uygulamalarında kullanılan araç-gereç ve kimyasal maddelerin geliştirilmesine ortam hazırlamak ve yenilikleri duyurmak,
- Materyalin bozulma nedenlerini ortadan kaldırıcı önlemler almak, aldırma ve restorasyonda etkili metotları bulmak, geliştirmek,
- Preservasyonun her konusunda IFLA PAC merkezi ve bağlı bölge merkezleri ile işbirliğini sağlamak,
- Preservasyon konulu toplantılar düzenlemek, konu ile ilgili milletlerarası toplantı ve uygulamalara katılmak,
- Preservasyon konulu yayınlarda bulunmak.

PAC merkezi ve bölge merkezleri yukarıda belirtilen teorik hedeflerin etkisi altında aşağıdaki pratik çalışmaları gerçekleştiriyorlar:

- Kâğıdın asitten arındırılma çalışmaları,
- Kâğıdın güçlendirilmesi çalışmaları.

Kâğıdın asitten arındırılması konusunda birbirinden farklı üç metot uygulanmaktadır. Üçü de A.B.D. kaynaklı bu metotlar:

1. The Library of Congress'in uyguladığı DEZ (Diethyl Zinc) metodu,
2. Wei'To Associates, Inc. de Richard D. Smith tarafından geliştirilen metot,
3. Virginia Richmond'da "The Barrow Laboratory"de geliştirilen morpholine metodu'dur.

Kâğıdın güçlendirilmesi açısından uygulanan yaygın metotlar aşağıda gösterilmiştir:

- Viyana Metodu: Bir vakum odasında methyl cellulose'un sıvı olmayan çözeltisi ile paslanmanın önüne geçilmesi ve bunun ardından kuru dondurmanın gerçekleştirilmesi.
- Leipzig metodu: Yaprakların kaybolan kısımlarında mümkün olan doldurulma işlemi yapıldıktan sonra kâğıdın güçlendirilmesi.
- British Library metodu: Kâğıdın polimerization aşısında, monomers ve polymerization ile kâğıdın doyum noktasına ulaştırılması.
- Darmstad metodu: Selülozun molekül yapısının değiştirilmesinden sonra kâğıdın kuvvetli bir alkalikle işleme tabi tutulmasıdır.

PAC merkezi ve bölge merkezlerinde bu hizmetlerin gerçekleştirilmesinde görevli bulunan ortalama personel sayısı 50-60'tır.

Yeni kurulan merkezlerdeki ilk kuruluş ve eğitim çalışmalarında yabancı uzmanlar görev yapmaktadır. Canberra ve Karakas merkezlerinde bu durum söz konusu olmuştur.

Materyalin gelecekte bozulmasını engellemek amacıyla yapılan çalışmalar da preservasyonun bir diğer konusu. Bu açıdan yapılan çalışmalarda da netice alınması son yıllara rastlıyor. Uzmanlar kâğıttaki bozulma ve çürümenin ana nedeninin asit olduğunu tesbit ettiklerinden bu yana asit oranı düşük kâğıt üretimi üstüne araştırmalarda bulundular. Bu konudaki Amerikan standardı, 1984 tarihli "Permanence of Paper for Printed Library Materials" ANSI Z 39 48-84'tür. Bu standart normal şartlardaki bir kütüphanede, sağlıklı kullanım ve depolanma durumunda kâğıtta bozulma ve çürüme gerçekleşmeksizin bir kaç yüzyıl dayanıklılığının özelliklerini veriyor. Standartın gerektirdiği özellikler:

- PH ile ilgili standart (En az 7.5 PH),
- Dayanıklılık katsayısı,
- Yırtılmaya karşı direnç,
- İçindeki alkalin oranı (En az %2 kalsiyum karbonatta alkalinin dengelenmesi),
- Kâğıt stoku.

Preservasyon açısından bu standarda bağlı kâğıt üretimi A.B.D.lerinde Federal Hükümet tarafından teşvik edilmekte, diğer ülkeler de konuya ilgi göstermektedir.

Türkiye'de preservasyondaki çalışmaların yoğunluğu yazma eser konusudur. Bu alandaki iki kütüphanede (İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi) yürütülen çalışmalar IFLA PAC standartlarına uygunluk açısından çok yetersizdir. Bu kütüphanelerdeki araç-gereç, personel sayısı ile restorasyon yöntemleri son yenilikleri yansıtmadığı gibi gerekli tempo ve disipline de sahip değildir. Yapılacak yeni girişimlerde IFLA PAC Standartları izlenmelidir.

Kaynak:

IFLA PAC International
Preservation News'in Eylül
1987 tarihli 1. sayısı, Ocak
1988 tarihli 2. sayısı, Mayıs
1988 tarihli 3. sayısı, Ağustos
1990 tarihli 4. sayısı.